

elealı zenon

hiç olmazsa bir kere
itiraz et, başka bir
fikir söyle de iki kişi
olduğumuzu anlayayım

Varlığın algıyla imtihanı

DESTEK YAYINLARI: 1491
FELSEFE: 60

**ELEALI ZENON / HİÇ OLMAZSA BİR KERE İTİRAZ ET, BAŞKA BİR FİKİR
SÖYLE DE İKİ KİŞİ OLDUĞUMUZU ANLAYAYIM**

Yayına Hazırlayan: Devrim Horlu

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Felsefe Serisi Yayın Koordinatörü: Özlem Küskü
Editör: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Ağustos 2021
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-384-1

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkani.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak
Sertifika No. 48625
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

Destek Dukkan

elealı zenon

hiç olmazsa bir kere
itiraz et, başka bir
fikir söyle de iki kişi
olduğumuzu anlayayım

Varlığın algıyla imtihanı

Yayıma Hazırlayan: Devrim Horlu

Elealı Zenon kimdir?

MÖ 490-430 yılları arasında yaşadığı düşünölen Elealı Zenon, Elea Okulu'nun kurucusu olan Parmenides'in öğrencilerindendir. Parmenides'in varlığın 1 ve değişmez olduğuna yönelik düşöncelerini çeşitli paradokslarla kanıtlamaya çalışmasıyla ünlüdür. Aristonun "diyalektiğin kurucusu" olarak tanımladığı Elealı Zenon, mantık denince akla gelen ilk isimlerdendir. Yaşadığı çağda ve sonrasında oldukça etkili olan ve ortaya attığı paradokslarla sürekli tartışma konusu olmaya devam eden Yunan filozofun en meşhur paradoksları sırasıyla Akhilleus ve Kaplumbağa Paradoksu ve Ok Paradoksu'dur.

Tüm bunlar dışında aktif olarak siyasetle ilgilenmiştir ve Elea Okulu'nun diğer filozofları gibi bu alanda da saygı görmüştür. Elealı Zenon söz konusu olduğu zaman genellikle bir fikir üretmediği ve Parmenides'in fikirlerini savunduğu söylenir ancak bu onu tanımlamak için yeterli değildir. Onun ortaya attığı paradokslarla geliştirdiği yöntem, felsefe tarihi açısından büyük öneme sahiptir.

Hayatı hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşamayan Elealı Zenon ile ilgili en net bilgiler Platon'un *Parmenides* isimli eserinde yer almaktadır. Bunun dışında Aristoteles'in *Fizik* isimli eseri de onunla ilgili bilgiler içerir. Bu kitaplardan edinilen bilgilerde Elealı Zenon ile henüz çok genç olan Sokrates, Atina'da tanışmıştır.

Elealı Zenon'un yazılı bir çalışması günümüze neredeyse ulaşmamıştır. Kırtan fazla paradoks geliştirdiği ancak bunlardan sadece dokuzunun günümüze kadar ulaştığı bilinmektedir. Yıkıcı olduğu su götürmez olan bu paradokslar hem diyalektik düşünceyi ortaya çıkarması hem de hâlâ konuşulup tartışılması hasebiyle oldukça önemlidir. Kendisinden sonra gelen birçok filozofu ya etkilemiş ya da onların övgülerini almıştır.

Tüm bunlar dışında siyasetle ilgilendiği için siyaset ve toplumsal yaşam hakkında öne sürdükleri de onu daha iyi anlamak için önemlidir. Özet olarak toplumu seçkin hale getiremiyorsak toplumu yönetenleri seçkin, düşünceye önem veren kişilerden seçmeliyiz düşüncesine sahiptir.

Elealı Zenon'un nasıl öldüğü hakkında net bir bilgi yoktur. Ancak pek güvenilir bulunmayan bir kaynağa göre bir tirana tuzak kurmuş ancak yakalanarak idam edilmiştir.

Bir dâhinin izinde...

Felsefe tarihi birbirinden önemli filozoflarla doludur. Her biri özgün fikirleriyle var etmiştir kendini. Kimi birbiriyle örtüşen kimi de çelişen bu fikirler, insanların kendilerini ve dünyayı anlamlandırması bağlamında hep yol gösterici olmuştur. Fakat Elealı Zenon'da farklı olan ve onu diğerlerinden ayıran çok önemli bir özellik vardır. O, hayatı boyunca varlığın bir, hareketsiz ve bölünemez olduğunu savunan hocası Parmenides'in fikirlerini savunmuştur. Böyle söyleyince kulağa basit gibi gelen bu savunma sayesinde, çoğumuzun günlük yaşamında vazgeçilmez olan bazı kavramların temellerini atmıştır. Diyalektik düşünce ve mantık, onun ortaya attığı ve çoğu insana ilk bakışta saçma gibi görünen paradokslar sayesinde temellenip güçlenmiştir. Uzun süre tartışılan ve halen tartışılmaya devam eden bu paradoksların kulağa saçma gelmesinin temel sebebi elbette kullandığı yöntemden ileri gelir. Saçmaya indirgeme

yöntemiyle, görüşlerinin tersini savunan kimseleri ikna etme yolunu seçmiştir Elealı Zenon.

Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi olmasa da yaptıkları ve söyledikleriyle günümüze kadar uzanmıştır onun fikirleri. Paradoksları üzerine sayısız defa tartışılmış, düşünce biçimiye hem felsefe hem de bilim çalışmaları açısından çığır açıcı olmuştur. Öte yandan onu tanımak için sadece bu paradoksları ele almak yetersiz olur. İnsanı, toplumu ve toplumun nasıl yönetileceğini de düşünmüştür. Bu konular üzerine söylediklerini göz önünde bulundurursak onu daha iyi anlayıp tanımak mümkün olabilir. Diğer türlü hep eksik kalacak diyebiliriz.

En meşhur paradokslarından olan Akhilleus ve Kaplumbağa Paradoksu'ndan Uzak Paradoksu'na kadar birçok şeye temas etmek, bunlarla beraber onun düşünceye verdiği değeri ele almak şart. Bir insanın fikirlerini sadece ortaya koyduklarıyla değil, söyledikleri ve eylemleriyle de tartmak gerekir. Elealı Zenon, tüm bunlar düşünüldüğünde sıra dışı bir isim olduğunu gösteriyor bize. Onun için inatçı ve uzlaşmaz demek de mümkün, dirençli ve kararlı demek de. Umarım hepimiz ikincisini tercih ederiz.

Devrim Horlu

*“1 sonsuzdur ve
hareketsizdir.”*

Elea Okulu ve Ksenofanes

En büyük Yunan filozofu olarak anılan Aristoteles, Sokrates öncesi filozoflarından olan Elealı Zenon'u diyalektiğin kurucusu olarak tanımlar. Nobel Edebiyat Ödülü de alan Britanyalı filozof Bertrand Russell ise onun için "Modern anlamda mantığın temellerini atmıştır" der. Elealı Zenon'un bu denli önemli olmasının sebeplerini, hem yaşadığı çağa hem de günümüze olan etkilerini daha iyi anlamak ve çoğu insana saçma gelen paradokslarını özümsemek için biraz düşünmeye ihtiyacımız olduğu kesin. Dünya felsefe tarihi denildiğinde pek çoğumuzun aklına gelecek iki ismin, yani Aristoteles ile Bertrand Russell'in onu bu denli önemsemesi boşuna değildir. Diyalektik düşünce ve mantık bugün sadece bilimsel gelişmelerin değil, sosyal hayatımızın da vazgeçilmez öğeleri. Hayatımızın her alanını etkisi altına alan bu iki disiplinle anılan büyük ismi anlamak, biraz da kendimizi ve dünyayı anlamak anlamına geliyor. Nerede yaşadığımızdan ne için yaşadığımıza kadar

birçok konu onun ortaya koyduklarıyla, doğrudan ya da dolaylı olarak daha net görülebiliyor.

Hayatı hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmeyen Elealı Zenon MÖ 490 ila 430 yıllarında yaşadığı tahmin edilen ve özellikle ortaya koyduğu paradokslarla tanınan önemli filozoflardan biridir. Adının önündeki “Elealı” nitelemesi öğrencisi olduğu Elea Okulu’ndan gelir. Bugün bile insanları şaşırtan, felsefe üzerine yapılan konuşmalarda mutlaka ucundan bucağından da olsa sözü açılan paradoksları vardır Elealı Zenon’un. Tolstoy, dünya klasiklerinden olan *Savaş ve Barış* isimli eserinde bu paradokslardan söz etmiştir. Başta *The Matrix* gibi milyonlarca insanın seyrettiği kimi Hollywood filmlerinde de bu paradokslar konu edilmiştir, öyle ki paradoksları hâlâ üzerine düşünülüp tartışılan paradokslar olmaya devam eder. Öte yandan bu paradoksların ne anlama geldiğini, Elealı Zenon’un bunlar aracılığı ile neyi neden savunduğunu daha iyi anlayabilmek için yapmamız gereken ilk olarak Elea Okulu’nun ortaya koyduğu görüşleri bilmektir. Felsefe tarihini bu ve benzeri okulların yetiştirdiği filozoflar ve elbette onların fikirleri oluşturur. Elealı Zenon’un felsefesini çözebilmek için Elea Okulu’nu biraz olsun bilmek şarttır.

Elea Okulu’nun kurucusu Ksenofanes, negatif teoloji olarak tabir edilen, yani Tanrı’nın ne olduğundan çok ne olmadığına dair bilgi edinebileceğimizi ifade eden yaklaşımın ilk öncüleri arasında kabul edilir. Ksenofanes, her şeyin “1” olduğunu söylemiştir. Bu 1 yaklaşımı ile

beraber insanbiçimci (antropomorfizm) tanrı anlayışına karşı argümanlar üretmiştir. Ona göre insanbiçimci tanrı anlayışının temsilcileri, insanların tüm utanç verici eylemlerini bu insan biçimindeki tanrılara yıkmışlardır. Tüm insanlığa Tanrı'nın ya da tanrılarının tıpkı insanlar gibi doğduğunu, onlar gibi bir şekle sahip olduğunu söylerler. Ksenofanes'e göre eğer bir aslan, öküz ya da başka herhangi bir hayvan türü, biz insanlar gibi ellere sahip olsaydı ve sanat üretebilseydi tanrısını bir aslan ya da öküz gibi resmedecekti. Zaten mevcut durumda Habeşler tanrılarını kendileri gibi basık burunlu, Trakyalılarsa mavi gözlü ve kızıl saçlı olarak aktarırlar. Ksenofanes bu konu ile ilgili "Ölümlüler tanrılarının da dünyaya geldiklerini zannediyorlar. Onlara kendilerininine benzeyen elbiseler giydireyorlar. Kendileri gibi sesleri ve biçimleri olduğunu varsayıyorlar" demiştir. İşte bu sözü edilen 1 anlayışı ile o, bu insanbiçimci tanrı anlayışını savunanların tam tersini savunur.

Sözü edilen dönem göz önüne alındığında bu geliştirilen söylemin ne denli radikal bir söylem olduğu ortaya çıkar. Bir insanın herkesi, üstelik inanç gibi sınırları belirlenmiş bir konu bağlamında karşısına alması hiç de küçümsenecek bir şey değildir. Tabii her radikal çıkış gibi bu çıkışın da oldukça önemli bazı etkileri olmuştur. Bugün bildiğimiz semavi dinlerle ortak bir paydası olduğu görülen bu anlayış bazı İslam bilgilerinin de faydalanmış olması açısından önemlidir. Bunun dışında Ksenofanes'in insanbiçimci tanrı anlayışına getirdiği

eleştiriyi *Hıristiyanlığın Özü* kitabının yazarı Ludwig Andreas Feuerbach da farklı bir örnek vererek bu anlayıştan faydalandığını göstermiştir. “Eğer kuşların Tanrı’yı tasvir etme şansları olsaydı...” demiştir. “Kanatları olan bir tanrı tasvir ederlerdi.”

Ksenofanes, İ’in (bazılarına göre Tanrı’nın) hiçbir insani özelliğe sahip olmadığını, bir yerden başka bir yere gitmediğini, yani doğal olarak sabit, hareketsiz olduğunu söylemiştir. Onun, yani İ’in her şeyi zihniyle yönettiğini söyler. Bugün bildiğimiz birçok tek tanrılı din ile örtüşen noktaları olduğu su götürmez bir gerçek bu düşüncenin. Onun bugünkü semavi dinlerle örtüşen şöyle bir de pasajı vardır:

“Her şey topraktan gelir ve toprağa döner. Hepimiz aynı şekilde topraktan ve sudan geldik. Toprak ve sudan ibarettir öyleyse doğan ve gelişen her şey.”

Tüm bunların yanında, ilk bakışta her şeyi İ’in “ila-hi” gücüne dayandırmadığını da biliyoruz. Ksenofanes’e göre doğa yabana atılabilecek bir şey değildir. Var olan birçok şeyin onun sayesinde var olabildiğini söyler ve bu, onun tek tanrılı dinlerle bir anlamda tam olarak örtüşmediğini gösterir. Zaten ortaya koydukları tam olarak böyle bir düşünceye hizmet etmek için değildir. Ksenofanes’in asıl amacı varlığın ne ve onun nasıl olduğu üzerine bir şeyler söylemektir. Buna rağmen din felsefesi için önemli sayılır ortaya koydukları. Zaten birbirinden uzak

olan ya da ortak noktaları olsa da aynı şeyi söylemeyen birçok fikir birbirinden beslenerek büyümüştür. Düşünsel ilerlemenin bir anlamda matruşka bebekler gibi iç içe olması ve birbirini etkilemesi herkesin bildiği bir gerçek. Bir fikri geliştiren ya benzerlerinin ötesine geçmesinden ya da mevcut bir fikri bütünüyle olumsuzlamasından ileri gelir. Buna sadece fikir olarak da bakmamak gerek tabii. Fikir bir üst tanım olarak alınmalı. Bilim ve ideoloji, felsefe gibi birçok disiplin bir fikrin eseridir.

Ksenofanes'e göre 1 sonsuzdur ve hareketsizdir. Çünkü mutlak olana yer değiştirmek yakışmaz. Bu açıdan bakılırsa Tanrı'nın (eğer 1'i Tanrı olarak kabul edersek) durağan ve sabit olduğunu ilk ifade eden filozof denebilir ona. Bir şeyi ilk defa bulmak ya da söylemek, üzerinden uzun zaman geçse bile değerini kaybetmez. Varlık, hepimizin insani özellikler olarak kabul ettiğimiz hareketle ilgili değildir. Daha da önemlisi böyle bir şeye ihtiyaç duymaz. Bu konuda şöyle söylemiştir:

“Hiç çaba sarfetmeden tutar her şeyi hareket halinde, sadece ve sadece zihninin gücüyle.”

Tüm bunların yanında Elea Okulu'nu bütünüyle anlamak için biraz da bir başka filozof olan Herakleitos'un düşüncelerine bakmamız gerek. Zira Ksenofanes, kendi görüşlerini biraz da bu filozofun görüşlerine karşı oluşturmuştur. Herakleitos'un temel amaçlarından biri oluşu açıklamaktır. Söz ettiği oluşu ateşe dayandırır Herakleitos.

Antik Yunan'daki toprak, hava ve su, böylece ateş ile tamamlanır. Öte yandan onun ateş olarak ifade etmek istediği şey bizlerin bugün anladığı anlamda ateş değildi elbette. Onun sözünü ettiği ateş sıcaklığı ifade eder. Bu bağlamda onu ses ya da müzik olarak da adlandırmak mümkündür. Tüm karşıtların sebebini bu ateş olarak görür Herakleitos. Bu mesele üzerine şöyle dediği söylenegelmiştir:

“Her şey ateşten oluşmuştur ve yine onda çözülür. Her şey yazgıya göre olur ve varlıklar karşıt akımların sayesinde uyum içinde bulunur. Her şey ruhla doludur. Ateş bir öğedir. Her şey seyrelme ve sıkışma yoluyla ateşin değişmesine yol açar. Her şey karşıtların çatışmasıyla oluşur ve evrendeki her şey ırmak misali akar. Evren sonludur ve dünya tektir. Sonsuz yaşam boyunca dönüşümlü olan ve belli aralıklarla ateşten doğan yine ateşte yanar, bu da yazgıya göre olur. Karşıtlara götüren savaştır, yanmaya götürense uyum ve barış.”

Burada Herakleitos, bir anlamda varlığı ya da oluşu çokluğun oluşumuna ve bunların çatışmasına bağlar. Felsefesini daha net anlatmak için “Uzlaşmaz şeylerin kendi aralarında nasıl da uzlaştığını anlamazlar” demiştir. Yine “Aynı nehirde iki kez yıkanamazsın” sözünün felsefesini anlamak için önemlidir. O bu cümleyle aynı nehirde iki kez yıkanan kişinin aynı kişi olmadığını da anlatmak ister. Yani tek mesele suyun devinim halinde olması değildir. İnsan da sürekli değişir ve iki

değişkenden söz edilir burada. Haliyle değişmezlik ilkesine karşıdır. Diyalektik düşüncenin kurucusu sayılan Hegel onun için, “Herakleitos’un hiçbir düşüncesi yoktur ki *Mantık* isimli eserimde benimsemiş olmayayım” demiştir. Onun, varlığın oluşu üzerine söylediği şey tanrı düşüncesine dayanmaz. Maddeye ve maddenin devinimine dayandırır varlığın kaynağını.

Elea Okulu ve Ksenofanes bu bağlamda değerlendirildiği zaman daha anlaşılır bir hale gelmektedir. Bir yanda varlığı, oluşu 1 ile açıklayan Ksenofanes vardır, diğer yanda ise varlıkla oluşu madde ile açıklayan Herakleitos vardır. Bu iki zıt düşüncenin de dünya düşünce tarihine büyük katkıları olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu iki anlayış bugün hem kendi varlığımız hem de evrenin varlığı üzerine çokça ipucu verir bize. İşte Elealı Zenon’un bugün kulağa tuhaf gelen paradoksları, kendi hocasının da hocası olduğu söylenen Ksenofanes’in ilk filizlerini attığı düşüncelerinden gelişen fikirleri açıklamak ve savunmak için ortaya çıkmıştır. Elealı Zenon, Elea Okulu’nun en önemli ismi olan ve birçok otoriteye göre varlığın filozofu olarak nitelenen, Ksenofanes’in fikirlerini bambaşka bir noktaya taşımakla kalmayıp tüm varlık felsefesini sarsan filozofun, yani Parmenides’in iyi bir öğrencisi olmayı da başarmıştır. Onu savunmuştur. Hatta onun içindir. Tek başına önemi yoktur demek acımasızlık olsa da onu bugün tanıyıp bilmemizi sağlayan asıl şey Parmenides’in düşüncelerinin doğruluğunu kanıtlamak için ortaya attığı paradokslardır.

*“Varlık vardır ve
onu yalnızca zihinle
kavrayabiliriz.”*

